

III

FORUM

DEJTONSKI OKVIR BOSNE I HERCEGOVINE 25 GODINA KASNIJE: KONSOCIJATIVNA DEMOKRATIJA VS. ETNIČKI ATAVIZMI

U decembru 2020. godine navršilo se 25 godina od potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma u Jelisejskoj palati u Parizu. Tim sporazumom, okončan je ratni sukob koji se na teritoriji Bosne i Hercegovine vodio od 1992. godine. Nakon četvrt veka, politička situacija u ovoj bivšoj jugoslovenskoj republici presudno je određena aneksom četiri Dejtonskog sporazuma koji je još uvek na snazi kao važeći Ustav države. Prema tom, najvišem pravnom aktu, Bosna i Hercegovina je teritorijalno podeljena na dva entiteta, Federaciju BiH i Republiku Srpsku. Nosioi političkog subjektiviteta postali su predstavnici tri konstitutivna naroda: Bošnjaka, Hrvata i Srba. Cilj ovakvog državnog i političkog ustrojstva pre svega je bio prekid ratnog sukoba. Funkcionalnost državnog aparata i političkog sistema ostali su u ratnim uslovima sporedni. Etnički identiteti, koji su „Dejtonom“ postali najrelevantnije političke kategorije, ispostavili su se kao omča oko vrata državi kojom nikada, od rata naovamo, nisu prestale da dominiraju huškačke a često i ratne retorike. Ovakav politički trend velikim delom se odrazio i na društvenu sferu koja često prihvata i gotovo po inerciji perpetuirira diskurs koji diktiraju etno-nacionalne političke elite.

Do danas je postalo više nego jasno da je „dejtonska Bosna“ projekat koji najviše odgovara nacionalističkim političkim elitama, koje crpe svoj politički legitimitet iz politika podela i disocijativnih politika. Suprotne, asocijativne tendencije koje se s vremena na vreme pojave odozdo – iz društvene sfere, po pravilu bivaju suzbijene neuporedivo nadmoćnijom „političkom kastom“ koja brani etničku podeljenost zapravo brani samu sebe. Zato se, neretko, civilni sektor i angažovani deo bosanskog društva hvataju na podršku tzv. „međunarodne zajednice“, kao za slamku spasa. Stvorena je slika kako dejtonsku „omču“ ovoj zemlji mogu skinuti jedino spoljni faktori. Poput mnogih drugih delova sveta preko čijih se leđa prepliću razni interesi velikih i manjih sila, bosanski „lonac“ proključa svako malo usled preslagivanja u međunarodnim odnosima. U kontekstu spoljnih faktora, pored rasprave o uticajima Vašingtona, Brisela, Berlina ili Moskve, nezaobilazan je osvrt i na uticaje iz Beograda i Zagreba koji je, uz zanemarive izuzetke – gotovo uvek eksplicitno ili implicitno destabilišući po BiH. Iako

u posljednje vreme u ovom prednjači zvanični Zagreb koji od poslednjih izbora za Predsedništvo BiH neprestano otvara temu „trećeg entiteta“ i takozvane „majorizacije Hrvata“ u Federaciji BiH, zvanični Beograd je, takođe, uvek tu da naizmenično podiže i spušta tenzije u Bosni i Hercegovini.

Kako bi izneli svoje mišljenje o BiH, u kontekstu 25 godina njenog „dejtonskog života“, pozvali smo nekolicinu intelektualaca iz Srbije, Bosne i Hercegovine i Hrvatske. Oni su odgovarali na pet pitanja i njihove odgovore objavljujemo u daljem tekstu.

1. Kako ocenjujete koncept etničke podele kao osnovu „dejtonske“ Bosne i Hercegovine? Mogu li se pomiriti „nacionalno“ i „građansko“ i može li se u takvim okolnostima izgraditi funkcionalna država bez značajnijih izmena ustavnog uređenja?

Dr Edina Bećirević

Redovna profesorica na Odsjeku za sigurnost na Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu

Sa svoja dva entiteta, jednim distriktom, pravima konstitutivnih naroda, pripadnika nacionalnih manjina, te nacionalno neopredijeljenim građanima, Bosna i Hercegovina čini vrlo kompliciran ustavni sistem u kojem je veoma teško osigurati ravnopravnost u postojećim političkim okolnostima. Pri tom, svima njima Ustav BiH garantuje jednaka prava, ali u praksi imamo diskriminaciju onih koji nisu Srbi u Republici Srpskoj, dok u Federaciji BiH puna prava imaju samo narodi koji su većina u dijelovima Federacije BiH. Trenutačno, etnički klanovi gaze preko prava pojedinaca, te prava i onih koji su i konstitutivne i nekonstitutivne manjine. Sprečava se svaka mogućnost uspjeha partija koje nisu nacionalne. To je taj koncept etničke podjele na osnovu „dejtonske“ Bosne i Hercegovine i u postojećem sistemu praktično je nemoguće pomiriti nacionalno i građansko, kao što je nemoguće izgraditi funkcionalnu državu. Međutim, u postojećim okolnostima teško je napraviti i značajnije izmjene ustavnog uređenja. Za to bi bio potreban veći, ultimativni pritisak međunarodne zajednice. I izlaz nije da se pomiri „građansko“ i „nacionalno“ u nekoj ravnopravnoj koegzistenciji. Etnički klanovi su Bosnu i Hercegovinu doveli na ivicu ambisa i samo dominacija građanskog koncepta, zapravo preoblikovanje sistema ka pravima pojedinca kroz implementacije presuda Evropskog suda za ljudska prava, te djelimičnu ustavnu reformu, može otvoriti mogućnosti za nove građanski orijentirane političke snage. Neophodno je precizirati zakonodavne nadležnosti tako da se vitalni nacionalni interes ne može koristiti za destrukciju države, kao što je sada slučaj. Kontinuirana kriza je pokazala

da BiH jedino kao građanska država može da ispuni sve zahtjeve EU i da bude ravnopravna kao ostale članice. Promjenu je potrebno napraviti kroz izborni zakon, ali ne tako da se i dalje udovoljava etničkim elitama. Primjeri nedavnih izbora u Mostaru su primjer kakve promjene ne treba praviti. Važno je naravno da su izbori u Mostaru održani nakon toliko godina, ali je podjela izbornih okruga u skladu sa zahtjevima nacionalnih stranaka blokirala mogućnost uspjeha multinacionalnih partija. EU i SAD su posredovali u tim pregovorima i u konačnici odobrili rješenje. I upravo su ove posljednje izmjene izbornog zakona koje su omogućile da se održe izbori u Mostaru jasan pokazatelj kakve promjene recimo želi Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine (HDZ BiH). To je potpuna vlast na svakom nivou, bez opozicije, bez ikakvog nadzora, sa potpunom kontrolom nad budžetom i tokovima novca. To su monoetničke izborne jedinice koje će zagarantovati potpuno odusustvo bilo kakvog političkog pluralizma. Hercegovina je klasičan primjer etničkog klana koji je potpuno potisnuo opoziciju. Dakle, ono što je sada potrebno napraviti su izmjene izbornog zakona, ali u pravcu dominacije građanskog nad etničkim modelom. EU i SAD treba da naprave kvalitativni korak u tom smjeru. Do sada su samo udovoljavali zahtjevima etničkih klanova.

Dr Vedran Džihić

Viši stručni savetnik i predavač na Institutu za političke nauke Univerziteta u Beču i na Univerzitetu za primenjenu umetnost, Beč

Dejton je završio rat, ali nije stvorio adekvatan okvir za održivu državu i samim tim i za funkcionalnu državu i društvenu zajednicu Bosne i Hercegovine. Stvorio je podijeljenu zemlju i samo iluziju demokratskog unutrašnjeg ustrojstva zemlje, koje je doista samo privid – etnička definicija građana i dominancija etničkog principa u svim državnim strukturama i dalje predstavljaju kočnicu ka razvoju Bosne i Hercegovine prema modernoj i demokratskoj državi. Generalno postoje modeli kako da se pomire „nacionalno“ i „građansko“. Naravno da je moguće njegovati nacionalni i kulturni identitet jednog naroda, ali u isto vrijeme imati i jedno inkluzivno i liberalno građansko društvo koje funkcioniše pod jasnim parametrima pravne države, odgovornih institucija, transparentnosti i pristupačnosti vlasti, poštovanja razlika itd. Da li je to u ovom momentu i bez značajnih ustavnih promjena moguće u BiH?

Ja mislim da nije, a evo i zbog čega. Mi u BiH od Dejtona do danas imamo dominantnu političku praksu, odnosno etnopolitičku praksu, koja se potpuno automatizirala i u suštini se zasniva na radikalnom odbijanju svake vrste promjene i održavanju statusa quo i kao takva se protivi svakoj vrsti

promjene. Ta etnopolitička logika je duboko upisana u političku i društvenu praksu uokvirenu dejtonskim Ustavom. Radi se o logici u kojoj je „drugi“ a priori prvo neprijatelj pa tek onda sve ostalo. Radi se o logici gdje navodna ugroženost od drugih postaje poluga za beskonačni set retoričkih zavrzlamata, političkih malverzacija, laži, prevara i obmana zarad zadovoljavanja vlastitih ekonomskih ili sličnih interesa istih onih koji proizvode narativ o ugroženosti. I na kraju se radi o logici gdje se svakodnevna politička konfuzija građanima Bosne i Hercegovine prezentira kao normalno stanje, tako da oni omamljeni žive abnormalnu normalnost, nesvjesni – ili tek na momente polusvjesni – da su taoci samoizabranih političkih opcija zbog kojih pate i zbog kojih su osuđeni na agoniju. Za etnopolitičke prodavače magle politička konfuzija je idealno stanje, stanje u kojem se sredstvima proizvodnje straha i poticanja primordijalnih atavizama, sredstvima političkog marketinga, primitivnog i vulgarnog etno-populizma, te praznih retoričko-deklarativnih politikantskih gesti održava moć. A da sve bude još paradoksalnije i opasnije, bosanskohercegovački prodavači magle se kriju iza demokratije i demokratskih prava. Demokratija nudi plašt ispod kojeg se njeguju i baštine antidemokratski, rasistički, šovinstički diskursi, sve ono od čega se demokratija odlučno distancira. Šta nam na kraju ostaje – fasada demokratije, demokratska iluzija zasnovana na partikularnoj logici nacionalnog krda. Partikularno i isključivo se kosi sa jedinstvenim i zajedničkim i na kraju s funkcionalnom državom.

Pored toga je notorna je činjenica da u Bosni i Hercegovini ne postoji niti minimalni politički konsenzus oko krucijalnih pitanja za državu i njenu funkcionalnost. Da čak idemo i do krajnosti – u BiH nema čak ni konsenzusa o njenom nestanku. A to nas stavlja pred slijedeću dilemu: ako nema konsenzus o nestanku Bosne i Hercegovine, onda ona može da vječito bitiše u polu-agoniji, nesposobna da zaživi kao država sa minimalnim nivoom pravde, stabilnosti, državnosti, kohezione unutarnje srži.

Dr Dejan Jović

Redovni profesor na Fakultetu političkih znanosti Univerziteta u Zagrebu

Ideja *naroda* kao etničkih entiteta je prisutna i u imperijalnoj i u socijalističkoj praksi, tako da ona čini element kontinuiteta. Države – i to i imperije i nacionalne države – dolaze i prolaze, ali *narodi* ostaju. Na taj način je na nacionalno pitanje gledao i Edvard Kardelj, koji je smatrao da države odumiru, i da trebaju da odumru, ali narodi ne odumiru niti će. Tri *naroda*, odnosno njihovi glavni predstavnici, skoro se ni o čemu u ratu u Bosni 1992. do 1995. nisu mogli dogovoriti osim o tome da su Srbi, Hrvati i Bošnjaci *narodi*, a pojam naroda shvaćali su primordijalistički i etnonacionalistički.

Budući da je o tome postojao konsenzus među njima, da su sva trojica lidera tvrdili da u Bosni i Hercegovini žive tri naroda, predstavnici tzv. „međunarodne zajednice“ su to prihvatili, čak i kad se radi o zemljama, kao što su SAD i Francuska, koje su se oblikovale na republikanskom konceptu nacije, koja je proizvod modernizacije a ne nekih biopolitičkih ideja povezanih s idejom o naciji kao proširenoj porodici čiji korijeni sežu praktički beskonačno u prošlost.

Nacionalno je za mene dio građanskog – to je pravo na slobodno izražavanje identiteta, pri čemu identiteti nisu ni jednoznačni a kamoli apsolutni. Dakle, u okviru građanske države, ako je utemeljena u ideji slobode i pluralizma (a samo takva država zaslužuje da ju se tretira kao građansku), ima mjesta i za nacionalne identitete. Nikome ne bi trebalo biti zabranjeno da ga iskazuje – ako to želi – niti bi nekoga trebalo prisiljavati da ga iskazuje želi li ostvariti građanska i politička prava. Svatko bi u takvom društvu trebao moći objaviti svoj identitet, ili ga tretirati privatnom stvari i o njemu ne govoriti – kako sam (ili sama) odluči. U tom smislu, čini mi se da su dileme „nacionalno“ ili „građansko“ izraz simplifikacije u tom odnosu. Građansko, ako je doista takvo, ne isključuje nacionalno, kao što ne isključuje ni vjersko, rodno, političko, klasno i drugo samoodređenje.

Teško je, ako ne i nemoguće, stvoriti slobodnu građansku državu koja ipak – zbog demokratskog načina odlučivanja koji već *po definiciji*, a posebno kad se radi o *iliberalnoj demokraciji*, preferira većinu i marginalizira manjine – ne bi bila ujedno ipak više nečija nego što je svačija. Rješenje je, po mom mišljenju, u kombinaciji i ravnoteži između *općosti* i *posebnosti*, što se može postići, ako ima za to volje, kroz podjelu vlasti na horizontalnom i vertikalnom principu.

Dr Dušan Janjić

Naučni savetnik u penziji na Institutu društvenih nauka u Beogradu

U osnovi „dejtonske“ BiH je zaustavljanje oružanih sukoba i stvaranje početnog okvira za izgradnju mira. Dakle, razlozi bezbednosti su nadvladali razloge demokratskog razvoja i ljudskih prava. U osnovi prihvaćenog modela teritorijalne organizacije je zadovoljavanje zahteva zaraćenih strana, a to su bili zahtevi etno nacionalizma i „čistih etničkih teritorija“. To se i danas vidi po granicama opština (na primer, Foča ili Sarajevo pa i granica Republike Srpske čiji je teritorijalni kontinuitet – povezanost prekinuta specijalnim aranžmanom distrikt Brčko koji je pod međunarodnom, de facto američkom kontrolom). To se vidi i po postojanju kantona koji su nastali kao rešenje unutar „Vašingtonskog sporazuma“, odnosno, planirane konfederacije Republike Hrvatske i Federacije BiH. Kako su Srbija i

srpske snage primorane oružanim aktivnostima bosanskih, hrvatskih snaga i NATO (na primer, akcija „Oluja“, preuzimanja UNPA zone Bihać, vazдушnim napadima na položaje srpskih snaga itd), ovo „iznuđeno rešenje“ je stavljeno van agende, ali su ostale granice kantona koje prate etno-nacionalne zahteve strana. „Građansko“ ili „civilno“ društvo se unutar „dejtonskog aranžmana“ „sačuvalo“ u tragovima, pre svega u preambulama i načelnom pozivanju na ljudska prava. „Građansko“ nije osnov ovog aranžmana već menadžment u sukobima etničkih interesa. Zbog toga je izgrađena institucionalna struktura neefikasna, skupa i sve više pogubna i po nacionalne interese „konstitutivnih naroda“, a odavno je marginalizovala i diskriminisala etnički manjinske zajednice kao i sve razlike koje nisu etničke. Zbog toga je današnja Bosna i Hercegovina primer „zamrznutog konflikta“, etnički podeljenog i zatvorenog društva u kome su unutrašnji zidovi visoki a spoljne granice slabe.

Dr Jasmina Husanović

Vanredna profesorica Filozofskog fakulteta Univerziteta u Tuzli

Sasvim je jasno da je etnička podjela Bosne i Hercegovine zacementirana Dejtonskim mirovnim ugovorom koji jeste bio kraj direktnih ratnih dejstava na području Bosne i Hercegovine, ali ne i kraj rata, i svakako ne i kraj politike koja je proizvela rat u Bosni i Hercegovini, a to je politika genocida. Posljednjih 25 godina oko nas i na postjugoslovenskom prostoru na vlasti su uglavnom isti politički projekti i ideološki režimi koji su rezultirali genocidom i raznim oblicima ekstremnog nasilja, s ciljem usmrćivanja i ljudskih života, a i ubijanja društvenog života i društvenog dobra utemeljnog na jednakosti i pravdi. Ovi zločinački politički projekti nikada nisu poraženi. U tom kontekstu je teško pričati o „nacionalnom“ i „građanskom“ i kako ih nekako „miriti“ i stavljati u „ustavne“ okvire „funkcionalne“ države, jer izgleda da ništa nismo naučili – u Evropi općenito – iz lekcija 20. stoljeća i borbe protiv fašizma, kolonijalizma i kapitalizma. Mene, a i mnoge oko mene, interesuje jedino priča o tome kako se suprotstaviti politici terora, politici straha i politici atrociteta, i to na način koji jasno u centar postavlja klasni antagonizam, pa onda i druge oblike društvenih antagonizama koji iz njega slijede ili ga usložnjavaju, i to na način koji je antifašistički i vjeran ethosu internacionalizma, a utjelovljen je u oblicima življenja u Bosni i Hercegovini i danas, bez obzira na sva poricanja i zatiranja i marginaliziranja istih. Smatram da je apsurdno, a i potpuno nedostatno, razgovarati o ustavnim uređenjima u kontekstu višedecenijskih antidemokratskih, kolonijalnih, nacionalističkih, izrabljivačkih i autoritarnih rašomona na terenu Bosne i Hercegovine i njenog tzv. „regiona“, bez razgovora o tome kako

te nasilne i isključujuće politike poraziti. Bez toga je razgovor o ustavnim uređenjima samo pokušaj da se etnonacionalne elite, i domaće i međunarodne, opet podmiere, na malo prekrojen način.

Dr Slavo Kukić

Redovni član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine i redovni profesor Univerziteta u Mostaru

U pitanju je klasično povijesno nasilje nad čovjekovom prirodom. Uostalom, po popisima iz 1991. godine je u samo desetak općina od njih 109, koliko je tada imala BiH, jedna od triju etničkih skupina imala većinu od 90% stanovništva – uglavnom u zapadnoj Hercegovini i prostoru današnjega Unsko-sanskog kantona. Ili još preciznije, u manje od polovice zemlje, u 49 od ukupno 109 općina, je jedna od triju dominantnih etnija bila zastupljena sa većinom od 90% u ukupnoj strukturi stanovništva. BiH je, hoću reći, prije samo trideset godina etnički podsjećala na leopardovu kožu. A danas? Uz nekoliko ekscesa na prostoru cijele zemlje, stvarnost BiH čine tri monoetnička prostora na kojima su, u pravilu iznad 90%, dominantne tri etnije koje imaju status konstitutivnih naroda.

Takva struktura je, dakako, rezultat rata i „etničkoga čišćenja“ koje je, uz nekoliko izuzetaka, primijenjeno u svim dijelovima zemlje. A to, zapravo, znači da je Aneks 7 Dejtonskoga sporazuma, koji regulira pravo na povratak predratnim domovima, ostao uglavnom mrtvo slovo. Jer, od uvjeta neophodnih da bi se povratak i ostvario, ispunjeno nije gotovo pa ništa – i rezultat je očigledan.

Naravno, u takvoj situaciji masa pitanja traži odgovor, među inim i kako pomiriti nacionalno i građansko. Kad bi o tome odlučivao normalan svijet, ne vjerujem da bi to pitanje i bilo problem. Uostalom, na dnevnom redu BiH je ono bilo i u vrijeme bivše zajedničke države. I usput, nikada kao nerješivo nije eskaliralo iako specijalno nije bilo tretirano ni Ustavom, još manje zakonima. Postojala je, hoću reći, samo politika Partije i ona je bila dovoljna da se nitko ne osjeća ugroženim, i da svatko svoga komšiju doživljava kao najrođenijega bez obzira koje je vjere ili nacije. A danas nema zakona kojemu ta dimenzija nije u prvom planu, i opet imamo probleme koji su inicijalna kapisla za sukobe s nacionalnim i konfesionalnim predznakom. Nije, dakle, glavni problem u normi nego u političkoj klasi koja jednu vrstu izvora mogućih sukoba koristi do iznemoglosti. I ništa se, tvrdim, u vezi s tim ne bi promijenilo ni ustavnim reformama. Jer same za sebe, bez promjene političke paradigme kojom bi se s povijesne scene potisnuli oni koji sukobe ciljano produciraju, sve reforme ovog svijeta ostaju samo mrtvo slovo na papiru.

Dr Danijela Majstorović

*Redovna profesorica anglističke lingvistike kulturoloških studija
na Univerzitetu u Banjaluci*

„Dejtonska“ BiH nije nastala voljom njenih naroda već međunarodnog faktora kako bi se zaustavio rat u Bosni što je i učinjeno, ali je u međuvremenu kreiran sistem koji „ne radi“ pa se s pravom pitamo da li je skrojen upravo da ne radi. Danas ovo vidimo na primjerima BiH kao tranzitne zemlje za ljude u pokretu, izbjeglice iz Sjeverne Afrike, Jugoistočne Azije i sa Bliskog Istoka, ali zemlje odakle sopstveno stanovništvo odlazi u stotinama hiljada u trećem talasu kako bi njihova djeca imala kakvu-takvu budućnost. Dva-deset pet godina od Dejtona, posljedice nekontrolisane eksploatacije, siromaštva, korupcije, partokratije su više nego očigledne. Pretvoreni smo u rezervat odakle bijela, sposobna tijela odlaze da služe kapitalu, a tamnoputa tijela bivaju batinana i zadržana do u beskonačnost. Obični čovjek iz ma kojeg da je entiteta reći će da takva država ne funkcioniše, danak ove nefunkcionalnosti osjeti se u afektima, u tijelima, hrani koju jedemo, vodi koju pijemo i vazduhu koji dišemo i vakcinama i zdravstvenoj zaštiti koju nemamo. Naravno, on funkcioniše primarno za etnonacionalne elite, a Srbija i Hrvatska su bile dio tog sporazuma i snose dio odgovornosti. Dejtonska BiH, ali ni neka ranija BiH, kao SR BiH nije negirala postojanje etničkih grupa, ali je u dejtonskom uređenju ovo dovedeno do perverzije nakon 25 godina sistematskog ispiranja mozga, urušavanja institucija, privatizacija. Naravno, dešavale su se i iznenađujuće stvari poput različitih društvenih pokreta od Park je naš, preko protesta i plenuma 2014. godine, Pravde za Davida i Dženana koji su secirali sve ove gore navedene probleme i imali podršku ljudi. No ovo su dugotrajni procesi za koje treba vremena i energije, u međuvremenu smo se zabetonirali u nefunkcionalnosti, neodgovornosti, a ljudi sve manje ima. Postavlja se pitanje subjekta, odnosno nosilaca društvenih pokreta kao i onih u čije ime će određena nastojanja za društvenom promjenom zaživjeti, zapravo, riječ je o interesima onih koji još uvijek vide razloge ostanka i života na ovom području. Nacionalno i građansko su možda lažne dihotomije, nijedna od njih ne uključuje radništvo, a možda upravo rad i život od sopstvenog rada treba uključiti u jednačinu. Osnovni problem sa promjenama ustavnog uređenja jeste koga se pita i koga je briga, a rekla bih da je sve manje takvih i da je BiH prepuštena slučaju, političarima koji ni za šta ne odgovaraju, međunarodnoj le-targičnoj zajednici a to da će neko magičnim štapićem promijeniti Dejton čini se jednako iluzornim, pa čak i kolonijalnim. Potreban je naporan rad od grassroots nivoa, naporan politički rad s ljudima da dođe do promjene.

2. Zbog čega se u Bosni i Hercegovini konsocijativni model demokratije pokazao kao teško ostvariv? Liči li Vam BiH danas više na konsocijativne demokratije u Evropskoj uniji ili zamrznute konflikte postsovjetskog regiona?

Jasmina Husanović

Bosnu i Hercegovinu, u kojoj živim, prepoznajem svuda i na svakom terenu koji je opljačkan ratom, iskidan etnonacionalnim nasiljem, ili poražen tzv. „tranzicijom“, ili dokrajčen usudima neoliberalnog kapitalizma kroz osiromašenje, korupciju i banalizaciju društvenog, ekonomskog i političkog života. Dakle, vidim simptome njenog usuda svuda u evropskom prostoru, i istočno i zapadno, i sjeverno i južno. Naše su bitke, pa i one u polju ideja, istovremeno i vrlo specifične za određen prostor, a i globalne. Vrlo je opasno govoriti kako je u Bosni i Hercegovini konflikt zamrznut. To znači da ga neko može odmrznuti u svakom momentu. Pitam se ko? Ne vidim nikoga trenutno na obzoru. Ove performative oko zamrzavanja i odmrzavanja konflikta koje monetiziraju i iz kojih profitiraju regionalne oligarhije shvatam kao odvlačenje pažnje od ključnih pitanja u sferi političke ekonomije i mobiliziranje strasti u identitarnom ključu da bi se preustrojavanja interesih sfera oko preraspodjele profita (i sitnog i krupnog) sakrila i odvijala neometano. To je stari recept, živimo ga tri decenije – normalizacija terora kao svakodnevnice kako bi se prvobitne akumulacije kapitala i urušavanja društvenog i javnog dobra nastavila u korist privatnih interesa i domaćih i stranih etno/korporativnih elemenata. To što su svi glasni ovih dana shvatam kao reakciju na razna pomjeranja na šahovskoj ploči koja su širih geopolitičkih razmjera.

Sve o konsocijaciji kao ideloškom obrascu revizionizma rekli su, pored ostalih, i moje kolege Asim Mujkić (u svojim brojnim tekstovima u raznim časopisima za vrijeme polemike u periodu 2006-2008. od *Statusa* do *Odjeka*), kao i Damir Arsenijević i Nebojša Jovanović u tekstovima „Druga smrt antifašizma: o cinizmu „intelektualne elite“ u BiH“, „Bespuća politološke zbiljnosti“ i „Protiv liberalnog revizionizma“ koji su objavljeni i/ili reprintani u časopisu *Reč* 2007. godine. Upravo Jovanović i Arsenijević ideološki obrazac liberalnog revizionizma u konsocijacijskim pričama vide kao formulu antisocijalizam/antikomunizam plus antijugoslovenstvo. Ja bih dodala i anti-bosanstvo-i-hercegovinstvo, s obzirom na to kako se tim obrascem želi zatrti antifašistička formula ZAVNOBIH-a i njen zalag koji nije istrijebljen ni danas.

Slavo Kukić

BiH već četvrt stoljeća živi neku vrstu konsocijacijskog modela demokracije. No, nije problem u konsocijacijskom modelu nego u tome što tko pod njim podrazumijeva. Ako je, naime, cilj modela osiguravanje jednakopravnosti triju bosanskohercegovačkih naroda, za taj model sam i osobno. Istina, konsocijacijski model, barem na način kako ga ja razumijevam, ne smije biti brana ni temeljnim građanskim i ljudskim pravima i slobodama. Model, međutim, koji zagovaraju nacionalističke filozofije, a i njihovi intelektualni bardovi, utemeljen je baš na toj vrsti ograničenja.

S druge strane, taj model po etnonacionalističkim filozofijama podrazumijeva i teritorijalizaciju etničkoga, a u BiH to znači definitivno, čak i u teorijskom smislu, onemogućavanje povratka ljudi svojim predratnim domovima, koliko god povratak svakodnevno gubi realne izgleda i da se realizira – jer, nakon 30 godina stvoreni su novi zavičaji koji su, za one koji su tijekom rata rođeni, zapravo i jedini.

Na koncu, konsocijacijski model u njegovoj bosanskohercegovačkoj formi je samo način kako da se zadrže prostori utjecaja koji su tijekom rata osvojeni. I ti prostori su svih ovih godina – izuzimajući donekle Hercegovačkoneratvanski i Srednjobosanski kanton, u vezi s čijom podjelom se dogovor zaraćenih strana nije uspjelo postići ni tijekom rata – jako prepoznatljivi. Jedina vlast na njima je vlast jedne od dominantnih nacionalističkih oligarhija koja relativizira sve ostalo, pa i zvanične ustavne strukture i institucije pravne države. Drugim riječima, konsocijacijski model u njegovoj bosanskohercegovačkoj verziji nije instrument upravljanja u uvjetima multietničkoga društva nego, kako i sami rekoste, forma „zamrznutog konflikta“ koja je u funkciji čekanja pogodnog vremena da bi se realizirali ciljevi koji su postavljeni još u vrijeme rata.

Edina Bećirević

Bosna i Hercegovina je ilustrirala sve negativnosti konsocijacijskog modela, kao da je bila pokazna vježba da model konsocijacije treba izbjegavati po svaku cijenu u društvima sa iskustvom genocida i ratnih zločina, i čija je startna pozicija praktično nepostojanje demokratske kulture. Mi u Bosni i Hercegovini imamo ustavno uređenje koje garantuje vladavinu etničkih elita, koje u određenim područjima decenijama autokratski vladaju bez ikakve mogućnosti da budu smijenjeni demokratskim putem, ili sa vrlo malom mogućnošću. I tradicionalni liberalni model demokracije je uspješan ukoliko je refleksija tolerantne političke i društvene klime, klime koja omogućava civiliziran dijalog. Ta potreba za demokratskom klimom je još značajnija za konsocijativni model. Politički ekstremizam, govor mržnje,

„zamrznuti“ politički konflikt... dokazuje da je zamišljeni konsocijativni model u Bosni i Hercegovini praktično krahirao. Karakteristika svih konsocijativnih modela je dominacija etničkih elita, ali da bi konsocijacija funkcionirala te elite bi trebale da imaju minimum poštovanja prema državi i prema ideji krovnog, inkluzivnog nacionalnog identiteta. Političke agende etničkih elita su okrenute protiv države Bosne i Hercegovine. Zbog toga je teško porediti Bosnu i Hercegovinu sa EU konsocijativnim modelima, međutim, ne bih pravila poređenja ni sa „zamrznutim konfliktima“ post-sovjetskog regiona. Naime, posljednja istraživanja koja je radila Atlantska inicijativa sa mladim ljudima daju nadu da je Bosna i Hercegovina moguća. Razočaranje većine mladih ljudi u političke elite, kao da ih čini otpornim na te radikalne etničke narative i sve je više mladih ljudi koji su otvoreni za ideju Bosanstva.

Danijela Majstorović

Ne liči ni na jedno ni na drugo iako ima elemenata oba. Duboko vjerujem da su suživot, zajedništvo, ljubav, komšiluk i zajedničko žalovanje za ratovima koji su nas napravili neprijateljima mogući ali treba se promijeniti matrica: ovo se može učiniti preuzimanjem odgovornosti pa preuzimanjem vlasti. Ad hoc restrukturiranja i kozmetika ne mogu učiniti ništa osim produbiti konflikt ili ga odložiti na neko vrijeme. Treba naći nove narative i nove tačke povezivanja naročito za mlade koji žive u svojim entitetima bez da su kročili nogom u drugi. To je direktna posljedica zamrznutog konflikta čiji su krajnji ishodi migracije, ali trenutno dirnuti, sa vrha, u dejtonske granice bez nekakvog narodnog dogovora, znači dirnuti u osinjak.

Dušan Janjić

Smatram da Bosna i Hercegovina nema ništa zajedničko sa pluralnom ili konsocijativnom demokratijom u pojedinim članicama EU. Ono što povezuje političke aktere iz BiH sa političkim akterima pa i pojedinim vladama članica EU je sve snažniji etnonacionalistički populizam u samoj EU. Stoga bi se o ratu u Bosni i Hercegovini, sadašnjoj nefunkcionalnosti i razvojnem zaostajanju BiH moglo govoriti kao o nenaučenoj lekciji i same EU.

Dejan Jović

Konsocijativnost je korisna ako je samo jedna od dviju dimenzija, dakle samo ako uz nju postoji i općost. U Bosni i Hercegovini općost postoji u društvu, među ljudima, kao što među njima postoji i otpor prema etnoseparatizmu. Ali, na razini političkog a onda i državnog, općosti ili uopće

nema ili je sasvim podređena etničkom principu. Općost se u sadašnjoj Bosni i Hercegovini, nažalost, može izraziti samo kroz filter posebnosti, a ne izravno. Recimo, u izboru članova Predsjedništva BiH, obavezno je da u njegovu sastavu budu samo po jedan predstavnik svakog od tri naroda, i nije moguće da to bude građanin koji bi bio samo Bosanac i Hercegovac ili koji ne bi uopće imao neki od etničkih identiteta.

Europska unija ima mnogo razloga da osigura opstanak Bosne i Hercegovine, i ja čak mislim da bi trebala svoje sjedište, ili barem sjedište nekih svojih agencija i institucija preseliti u Bosnu i Hercegovinu koju bi trebala odmah primiti u članstvo. Najbolje bi bilo u Brčko. Oni koji žele razbiti Bosnu i Hercegovinu, žele i nestanak EU kao multinacionalne kvazi-države. Tipičan primjer za to je bio Franjo Tuđman, koji je smatrao da je EU jedna vrsta „nove Jugoslavije“, a isto je tako gledao i na Bosnu i Hercegovinu. Zato je i pristao na stvaranje Federacije BiH kroz Washingtonski sporazum, te na ukidanje Herceg-Bosne. Naime, ako očekujete da će se Bosna i Hercegovina raspasti – prije ili kasnije – više vam odgovara da se podijeli na dva dijela od kojih ćete „dobiti“ (kroz konfederalni posebni status koji je dogovoren za Federaciju s Hrvatskom u Vašingtonskom (Washington) sporazumu nego da se dijeli na tri dijela pa da dobijete „samo“ trećinu. Srećom, nije se dogodilo – ali se refleksije tog stava danas vide u orijentalističkoj, suverenističkoj i anti-bosanskoj politici neprekidnog političkog interveniranja u poslove Bosne i Hercegovine, što se čini kroz ideju o njejoj „europeizaciji“. Ta je ideja nastala u okviru imperijalnih teza o potrebi „civiliziranja“ prostora koji civilizacijski pripada negdje drugdje – kao što je Tuđman i tvrdio interpretirajući Huntingtonov „sukob civilizacija“ na način koji mu je politički odgovarao.

Vedran Džihić

Vraćam se ovdje još jedanput na političku praksu – etnopolitiku – koja obezmišljava svaki demokratski model koji kao finalnu svrhu ima funkcionisanje države i njenu demokračičnost. Konsocijativni modeli koje poznajemo i na koje se često referiramo u debatama o BiH, kao što je recimo švicarski model, polaze od toga da postoji implementiran sustav demokratskih institucija, pravne države, demokratski legitimiranih i „narodu“ odgovornih elita u sustavu kontrole i slobodnih medija. U takvom kontekstu se onda u funkcionalnim konsocijalnim demokračijama uspostavlja institucionalni te principijalni okvir u čijem središtu stoje interesi političkih predstavnika različitih grupa ili naroda i spremnost elita da grade kompromise i iznalaze rješenja za pitanja od zajedničkog javnog interesa. I tu već počinju problemi, a jedan od njih dodiruje suštine etnopolitičke prakse ovdašnjih

elita – etnopolitika je zasnovana na permanentnoj produkciji disensa, koji dolazi s etniziranim nabojem i retorikom nacionalne ugroženosti. Napravio se repozitorij političkog koji je toksičan, koji baštini logiku jačeg, a poništava ideju kompromisa.

Takva politika, dakle, bježi od kompromisa kao đavo od krsta, odnosno spremna je samo na one kompromise koji održavaju produkciju krize. Taj permanentni narativ krize jeste jedan od razloga zašto ovaj BiH konsocijacijski model dovodi de facto do zamrznutog konflikta koji se po potrebi retorički otkravljuje s vremena na vrijeme. Tako se ustalio krizni binarni kôd na liniji Sarajevo – Banjaluka. Po potrebi, Milorad Dodik povikne kako ne voli BiH i teži secesiji Republike Srpske. Iz Sarajeva po automatizmu stiže povratna poruka da je RS genocidalna tvorevina, a neki se čak odvaže i prijete novim ratnim sukobima. U jednom momentu se taj diskurs krize i ugroženosti osamostalio, normalizirao tako da se stiče utisak da drugačija BiH nikada nije postojala, da je kriza oduvijek tu i da će zauvijek biti. I to dovodi do onog efekta koji se osjetio tokom 25. godišnjice potpisivanja Dejtonskog sporazuma prošle godine. Ja sam povodom tih godišnjica sebe testirao i nanovo čitao dijelove moje knjige o etnopolitici u BiH, napisane daleke 2009. godine, neposredno pred 15-tu i sad ovu 25-tu godišnjicu Dejtona, i svaki put bih otkrio da bi bilo dovoljno samo prepraviti datum i zamijeniti nekoliko (ali ne previše) imena i da bi to bio opis i današnje BiH. Bosna i Hercegovina već dugo vremena podsjeća na holivudski film „Beskrajni dan“ (*Groundhog day*) iz daleke i u BiH ratne 1993. godine, gdje meteorolog Fil Konors (Phil Connors), kojeg glumi legendarni Bil Marej (Bill Murray), u filmu uvijek iznova preživljava isti dan. I dok se ova romantična komedija završava sa klasičnim *happy endom*, BiH je godinama tonula u sve dublju krizu i postaje i ostaje zemlja zamrznutog konflikta.

3. Pratite li živu diplomatsku i medijsku raspravu o sudbini „dejtonskog“ koncepta Bosne i Hercegovine, koja se rasplamsala u zapadnim metropolama posle pobjede Džoa Bajdena na predsjedničkim izborima u SAD? Koliko su realne političke šanse da se on zameni nekim drugim konstitucionalnim dokumentom?

Dušan Janjić

Potreba za unapređenjem „dejtonskog okvira“, posebno onog dela koji se tiče ustavnog okvira, teritorijalne organizacije i izbora je odavno uočena. Na primer, na desetogodišnjicu potpisivanja sporazuma, u SAD je bio pripremljen koncept ustavnih promena o kojem su se izjašnjavala i tadašnja vodstva BiH; zatim, „Butmirski proces“ i druga brojna zagovaranja. Dakle,

mного se priča ali napretka nema zbog toga što nema političke volje vladajućih političkih i ekonomskih elita u BiH da se odreknu „etno-nacionalističkog monopola“; nema socijalnog konsenzusa koji je neophodan za reformu, već samo „politikantskog zaklinjanja“ elita u opredeljenje za EU; nema mogućnosti da se unutar nasleđenog međunarodnog mehanizma postigne dogovor oko promene stanja i na kraju nema jednog jasnog i glasnog stava koji bi podržali Brisel i Vašington.

Dejan Jović

Još ne znamo ima li Džozef Bajden (Joseph Biden) jasnu viziju za neku drukčiju Bosnu i Hercegovinu, niti ima li želju da se bavi tim pitanjem. On je s jedne strane nasljednik one politike – Klintonove (Clinton) – koja je i stvorila Dejtonski sporazum, a s druge je bio i visoki predstavnik Obamine politike, koja je bila drukčija u odnosu na Klintonovu jer je bila opreznija kad se radilo o tzv. *liberalnom intervencionizmu*, pa je vanjsku politiku vodila pod sloganom „vodstvo iz pozadine“. Vremena su se prilično promijenila u periodu između Klintona i Obame, jer niti su SAD više u mogućnosti da nameću drugima svoje koncepte bez otpora, niti je liberalizam više tako popularan kao što je bio neposredno nakon 1990. kad je Zapad proklamirao da je on „jedina opcija“, kojoj „nema alternative“. Danas čak i kad bi SAD odlučile da djeluju unilateralno, ne bi mogle ostvariti ono što su naumile jer je moć drugih, a u ovom slučaju Kine, Rusije, Turske, Evropske unije, a vjerovatno i nekih drugih aktera koji žele dokazati da nisu beznačajni, porasla. Stoga mislim da će se voditi neka politika koja bi bila kombinacija između *mekog liberalnog intervencionizma* i *mekog političkog realizma* – da će se pokušati promovirati tzv. „zajedničke vrijednosti“, među kojima je i vrijednost individualizma, građanske jednakosti, samoodređenja naroda kao političkog, a ne etničkog koncepta, ali na način koji ne bi ugrozio načelo *uravnoteživanja snaga* na terenu, i to i unutar same Bosne i Hercegovine kao i u odnosima izvanjskih sila koje djeluju u toj zemlji ili prema njoj. Očekujem pokušaj inkrementalnih promjena koje bi vodile većoj integraciji Bosne i Hercegovine, i to – prateći dosadašnju Bidenovu retoriku – kroz inzistiranje na zabrani negiranja genocida i slavljenja ratnih zločina i zločinaca, ali mislim da se neće ići tako daleko da se rizikuje mir i stabilnost.

EU (sa druge strane) ne djeluje geopolitički nego je ili konfuzna ili zatočena idealističkom retorikom o „reformama“, „europeizaciji“, i „zadovoljavanju svih kriterija“, što *de facto* onemogućava njeno proširenje. Evropska unija ne želi proširenje, nego ga se boji, a sve dok je tako, ona sama sebi iz ruke izbija glavni instrument vlastite moći u odnosu na države-kandidate.

Sama je kriva što ne djeluje u svoju korist, nego ostavlja prostor za djelovanje drugih. U nedostatku konsenzusa unutar zemlje, a jasne vizije i volje izvan zemlje, očekujem da *status quo* prevagne.

Vedran Džihic

U jednom od starijih tekstova, Frensis Fukujama (Francis Fukuyama), autor slogana o „kraju povijesti“, istakao je da je lako dostići formalnu demokratiju, ali mukotrpno stvoriti modernu državu i moderne demokratske institucije. Upravo u ovom kontekstu je evolucija i moguća promjena dejtonskog Ustava relevantna. Kao što sam već rekao, nemoguće je, barem u trenutnim uslovima, vidjeti funkcionalnu, demokratsku i pravednu BiH u okviru ovakve dejtonske logike. A nefunkcionalna, nepravedna i nedemokratska država jeste konstantni izvor kriza i frustracije ne samo za stanovništvo nego i za one svjetske sile i aktere koji su stvorili dejtonsku BiH, a tu prije svega mislim na SAD i zemlje EU. To i jeste razlog zašto mislim da će u jednom momentu pitanje barem djelimičnog napuštanja dejtonskog okvira doći na dnevni red.

Ova „Dejtonija“ u suštini jeste jedan od rijetkih uspjeha američke vanjske politike zadnjih 20 godina. Tu se suočavamo sa paradoksom i pitanjem: mogu li SAD u 2021. godini, nakon što je Bosna i Hercegovina podugo bila van liste američkih prioriteta i gdje je Washington preokupiran samim sobom, napraviti tokom Bajdenove administracije korak naprijed i odvažiti se za promjenu suštine dejtonske BiH? I sve to u momentu kada su transatlantski prioriteta nakon razornog perioda za SAD i Evropu tokom Trumpove administracije takvi da u njima pitanje Balkana nije centralno. Svakako, u Bidenovoj administraciji postoji razumijevanje i shvatanje politika na Balkanu, i postoji također afinitet za BiH. Osjeća se već i iz Vašingtona i iz Brisela da je recimo kritika prema režimu Aleksandra Vučića u Srbiji oštija. I sve ukazuje na to da Vašington neće biti spreman da prepusti regiju interesima Kine i Rusije, s kojima se trenutno nalazi u početnom odmjeravanju snaga tipičnom za početak svake nove američke administracije.

U Vašingtonu postoje krugovi koji se zalažu za suštinsku promjenu dejtonskog Ustava. I čini se da će se BiH naći na agendi administracije veoma brzo. Ali postavlja se pitanje kako će i na koji način Vašington pristupiti problemu. Ubijeden sam da će pristup biti suštinski usklađen s Briselom ili Berlinom recimo, i da neće biti „buldožer principa“ kao 1995. godine, dakle nećemo najvjerojatnije vidjeti neki veliki Dejton 2 sporazum. Ići će se zasigurno na sekvencu koraka. Među njima će zasigurno ići i neka vrsta otvorenije konfrontacije s Miloradom Dodikom i oštrije poruke i prema Beogradu i Zagrebu da je promjena potrebna. Tu Zagreb ima stratešku

prednost da može da koristi svoj politički kapital u Briselu, Berlinu i u u okviru evropske pučke stranke da vrši pritisak na Sarajevo i podržava HDZ u BiH, koji pod Čovićem u suštini teži ka finaliziranju etno-teritorijalizacije BiH. I šta god Vašington ili EU htjeli da učine neće naravno moći bez neke promjene snaga na terenu, što znači da je potrebno oslabiti dejtonsku etno-političku logiku, osloboditi izborni zakon dominacije etničkog elementa i poticati civilne i građanske snage da postanu snaga koja će na izborima 2022. godine stvoriti konstelaciju za sveobuhvatnu promjenu Dejtona. Naravno, sve ovo zvuči iz trenutne perspektive jako komplikovano i daleko, ali mislim da nije nemoguće.

Danijela Majstorović

Pratim i sve što mogu reći na temu jeste da stalno gledam ko je uključen a ko isključen iz tih pregovora. Naročito kad vidimo da obnovljenog interesa zapravo nema, da Bajdena više zanimaju Kina i vakcinacija. Možda BiH dođe na tapet krajem godine, a možda i ne. Reklo bi se da smo napušteni, ali možda je taj *abandonment* dobra stvar. Realpolitika bi rekla da nema mira bez Srbije i Hrvatske te da je unisoni BiH identitet koji će zamijeniti etničke na daleku štapu. Međutim, ja zamišljam jednu potpuno drugačiju zemlju u kojoj će dobar život zamijeniti isprane mozgove i nacionalne strasti kad se stvarno zapitamo čija je ovo zemlja? Ako se to ne desi, nestaće i jezika, kako god da ga danas zovemo, a nestaće što je najgore i ljudi, tom urušavanju već svjedočimo. Ključ je u tome da se sačuvamo, a ne da nestanemo.

Slavo Kukić

Promjena dejtonskog koncepta mogla bi biti jedna od pretpostavki drugačijeg, optimističnijeg scenarija bosanskohercegovačke budućnosti. Ali, treba reći i još nešto. Oči BiH su danas najvećim dijelom uprte u Washington, posebice jer je novi američki predsjednik i sam svjedok procesa u ovom dijelu svijeta tijekom devedesetih godina – i da je emotivno vezan za BiH i njezino stradanje. No, usprkos tome ostaje pitanje koliko je svijet danas spreman na promjenu dejtonskog koncepta. Na ravni spekulacije bi se, recimo, moglo pretpostaviti da su ga Bruxelles i Washington spremni poduprijeti. No, bez Rusije to i ne znači previše. A iskreno, zaokret prema tome je od Moskve, ne dogodi li se ništa spektakularno – posebice na prostorima bivšeg SSSR za koji je ona specijalno zainteresirana – u ovom momentu nerealno očekivati.

S druge strane, što promjena normativnog okvira sama za sebe znači? Osobno tu vrstu promjena, koliko god da su važne, nisam sklon glorificirati.

Uostalom, imao je SSSR Ustav iz 1936. godine kao jedan od najdemokratskijih u svijetu. Ali, zbog faktora političke volje on nije bio smetnja zloglasnom Gulagu. U slučaju BiH, nedostatak političke volje je još izraženiji. U prilog tome danas svjedoči nepoštivanje odluka Ustavnoga suda, Suda u Strasbourgu, totalna blokada funkcioniranja državnih institucija, nepriznavanje instituta izbora jer ni danas, preko dvije godine nakon parlamentarnih izbora, nije formirana vlast u nekoliko kantona i na razini Federacije itd.

Dakle, što će se dogoditi dobije li BiH sutra drugačiji normativni okvir? Ništa! Jer, postojećim etnonacionalističkim konceptima on ne znači ništa. Ta vrsta promjena, zapravo, ima smisla samo ako dođe do promjene političke paradigme – da se s političke pozornice potisnu etnonacionalistički koncepti, a na njihovo mjesto dođu oni koji imaginarnim kolektivnim interesima pretpostavljaju čovjeka, pojedinca, i njegovo pravo na normalan život. Ako bi promjena dejtonskog koncepta slijedila tu matricu – jer, za nju unutar BiH u ovom momentu ne postoji kritična masa – ona bi imala smisla. A ta matrica bi, zapravo, podrazumijevala zabranu političkih filozofija koje egzistiraju na logici krvi i tla.

Je li, međutim, svijet za tu vrstu promjene spreman? Volio bih da jeste. Nažalost, nije, barem danas nije. I stoga sumnjam da se možemo nadati i specijalno drugačijem konstitucionalnom dokumentu koji bi bio pretpostavka povećanog optimizma prema budućnosti.

Edina Bećirević

Pratim, naravno, ali nisam sigurna da je vrijeme da se Dejton mijenja. Djelimične ustavne reforme da, ali potpuno novi konstitucionalni dokument nije realna opcija. Pobjeda Bidena je značajna, vjerujem da je to dobra vijest za Bosnu i Hercegovinu zbog toga što će ojačati euroatlantsko savezništvo. Države Kvinte su pokazale šta mogu kad se ujedine, ne samo u Bosni i Hercegovini nego i u regionu. Međutim, Rusija i Kina su prepoznale Zapadni Balkan kao jedan od regiona u kojem će „prodati“ narativ o superiornosti autoritarnog i slabostima liberalnog modela. SAD i EU još uvijek imaju šansu da prepoznaju tu opasnost i da kroz neke konkretne akcije pokažu da im je stalo do regiona. Nije dovoljno samo forsirati retoriku o pogubnom „malignom uticaj“, a to je jedino što sada rade EU i SAD. Mislim da bi šansu za ojačavanjem liberalnih vrijednosti Zapad mogao iskoristiti u Bosni i Hercegovini, iz više razloga. Već godinama u RS-u Rusija dominira i diktira političku agendu, ali i podržava desničarske grupe različitih ideoloških orijentacija. Osim toga, simbolizam u diplomaciji igra veliku ulogu. Intervencija u Bosni i Hercegovini je 1995. ojačala NATO i to je jedan od razloga zbog kojih Rusija aktivno ometa NATO integraciju Bosne i

Hercegovine i radi na razgradnji bosanskohercegovačke državnosti. I treće, iako je dio političkih elita pod „malignim“ uticajima, stanovništvo je prema svim istraživanjima veoma pro-zapadno orijentirano. Zapadni uspjeh u borbi protiv ruskog uticaja moći će se mjeriti po tome koliko u narednim godinama bude jačala bosanskohercegovačka državnost.

Jasmina Husanović

Kada slušam rasprave zapadnih metropola o Bosni i Hercegovini, ja vrlo često čujem kolonijalni diskurs koji degenerira u Tureov sindrom, da se poslužim riječima Hamida Dabašija (Hamid Dabashi). Čujem i dvolični govor tipičan za taj diskurs. Ne mislim da su velike šanse za novi ustav, i nemam iluzija oko (ne)dobronamjernosti svih igrača na sceni čak i ako postoje takve šanse. Ko bi da takav ustav oktroira danas? Postoji i nešto što se zove narodna suverenost, i to ne naroda i nacija sa velikim N, nego naroda kao običnog puka, koji ima svoje glasove. Šta zapadne metropole misle o Bosni i Hercegovini pokazale su kroz svoju sigurnosnu politiku oko migrantske krize i ono što se dešava na granicama BiH sa Hrvatskom, a i sa Srbijom, odnosno ono što se dešava migrantima koje su Evropska unija i zapadne metropole kroz svoju politiku getoizacije strpale u bosanskohercegovački džep.

4. Da li su narodi i građani BiH osuđeni da čekaju dogovor velikih sila o sudbini vlastitog društva i države ili postoji potencijal unutar intelektualne i političke elite u BiH da izađu sa vlastitim viđenjem države u kojoj žive? Zbog čega su takve inicijative u deficitu?

Slavo Kukić

Po onoj narodnoj, sreću vam ne može donijeti ni Bog ni Car ako za nju niste sami spremni ništa učiniti. A stanje u BiH je, po mnogim parametrima, baš takvo. Političkom scenom dominiraju snage političke destrukcije. Dio njih pokreće uvjerenje kako su karte političkog preslagivanja u ovom dijelu svijeta još uvijek na stolu, i kako još uvijek nije ugašena nada da stoljetni san o životu u istoj državi postane stvarnost. Dio tih snaga, međutim, čine oni koji su sami personifikacije trendova političke destrukcije, a koji su, zbog činjenice da su u prethodnih četvrt stoljeća i simboli kriminala i korupcije, protiv svakog narušavanja postojećeg status quo-a. Jer, i najmanja promjena za njih je opasnost da završe na način kako svugdje, gdje funkcioniraju institucije pravne države, završavaju kriminalci.

Dominacija tih, dakle ideologija destrukcije, u dobroj mjeri se može zahvaliti i „intelektualnoj kasti“. Možda je pregrubo, ali na prste dvije ruke

se mogu pobrojati oni koji su javni prostor BiH obilježili kao intelektualci manheimovskog tipa, koji se javnim djelovanjem legitimiraju kao neka vrsta društvene savjesti. Koji se, dakle, uspjevaju izdići iznad močvare društvene svakodnevice i na stanje i procese u bh. društvu gledati iz orlovske perspektive. Svi ostali su potonuli u sivilu postojeće zbilje, dio njih svrstavajući se i sami u nacionalne jurišne odrede, dio, opet, grleći konformizam kao vlastiti izbor – ili zbog uvjerenja da su ionako nemoćni u srazu s postojećom ideološkom nemani ili zbog procjene da će vlastitom šutnjom osigurati konformniji život sebi i obitelji.

Sve to u konačnici bosanskohercegovačku zbilju čini krajnje sumornom. U stvari, u ovom se momentu ne može govoriti ni o minimumu kritične mase koja je za promjene neophodna. A to znači da se pogled, usprkos svesmu, ipak mora upirati u centre svjetske moći. Jesu li, međutim, i oni sami spremni na snažniji angažman? Nisam optimista. Jer, za takav scenarij neophodan je konsenzus među onima koji su realni subjekti svjetske moći. A on je, zbog promjena koje su se u zadnjih petnaestak godina dogodile – i koje su Rusiju vratile na svjetsku geopolitičku scenu – danas bitno manji nego što je bio početkom ovog milenija.

Jasmina Husanović

Narod u Bosni i Hercegovini nije neka pasivna žrtva osuđena na čekaonicu koliko god ga neko želio takvim učiniti, i to po svaku cijenu. Narod ne čeka dogovor velikih sila o vlastitoj sudbini, nije ga čekao ni u ratu, nego se borio i branio i opstao, uprkos stradanjima, žrtvama i gubicima. Taj dogovor velikih sila jeste stigao u jednom momentu, kroz dejtonska (ne)sporazumijevanja. Intelektualna i politička elita u Bosni i Hercegovini pokazala je gdje stoji i kako vidi vlastitu državu 2014. godine, spram toga kako su se odredili prema protestima i plenumima koji su pokazali da ima energije za vlastita viđenja države u kojoj živimo. Rekla bih da se nakon toga desio konzervativni i represivni udar na istinski radikalne i autentične inicijative preuređenja bosanskohercegovačkog društva, i to od strane liberalnih i etnonacionalnih krugova, kako u zemlji tako i onih iz inostranstva.

Vedran Džihić

Dejtonski i etnopolitički okvir jeste dominantan i izgleda na prvi pogled nepromjenjivo. Pored toga stanovništvo BiH je naviklo da trpi, da prihvati stvarnost i da se, kako se to kaže, „snađe“. Ponekad izgleda kao da je jedina budućnost BiH vječita agonija dok nam vizija jedne normalne države angažiranih građana, slobode i pravde, izgleda kao utopija. Ali ima jedan

važan momenat kada govorimo o agoniji, o trpljenju odnosno gnjevu i nezadovoljstvu koji u vrijeme covid 19 pandemije iz dana u dan rastu, a to je činjenica da postoji jedan *tipping point*, momenat kada se dostiže kulminacija i kada gnjev izbija na površinu društva, kada postaje potencijalna politička snaga koja može da dovede do promjene.

Ja mislim da apatija i rezignacija neće biti vječne, i čini mi se da postepeno dolazi vrijeme gdje će se ono što danas izgleda kao utopija početi pretvarati u barem malo realniju utopiju ako ne i dijeliće realnosti. A put ka realizaciji utopije je onaj koji se da naslutiti u mnogim događajima u zadnjih desetak godina, od babi revolucije 2013. do protesta i plenuma 2014, od solidarnosti tokom poplava do velike solidarnosti na početku covid19-pandemije, od Pravde za Davida i Dženana do mnoštva manjih lokalnih inicijativa angažiranih građana diljem Bosne, i u konačnici naravno i do nekih prvih malih političkih promjena na lokalnim izborima prošle godine. U Bosni mora da se desi čudo, da bi se desilo čudo moraju se prevazići matrice zlokobnog i toksičnog te oživjeti zaboravljeno, potisnuto i trenutačno nepriznato kroz razne vrste društvenog angažmana, akcionizma, slobodnog govora itd.

Na jednom apstraktnijem nivou bih rekao da je današnjoj BiH, zarobljenoj u dejtonskoj „luđačkoj košulji“, potrebno permanentno kritičko iščitavanje, dekonstrukcija etnonarativa i konstrukcija novog bosanskohercegovačkog etosa i logosa. Neophodno je propitivanje premisa dejtonske BiH, koja nam se predstavlja kao jedina prošlost, kao permanentna sadašnjost, kao neizbježna budućnost – kao apsolutna i neupitna vječnost. Cilj jednog takvog dekonstruktivističkog poduhvata mora biti rušenje na prvi pogled granitno čvrstih ontologija, koje zborući kroz usta dejtonskih etnoklepto-nacionalističkih elita za sebe reklamiraju prošlost, sadašnjost i budućnost. Da bi se desilo to čudo moralo bi se početi oživjeti zaboravljen i potisnuti narativ o normalnoj BiH koji uključuje mnoštvo akcionističkih, intelektualnih, slobodnjačkih praksi koje podrazumijevaju aktivno uključivanje građanskog mnoštva u jednu novu debatu koja se spušta u društvo i time transcendirira političke aktere. A tamo, tamo to društveno, građansko mnoštvo nema šta da izgubi, jer – kako bi rekao moj dragi kolega Nerzuk Ćurak – nema gore Bosne i Hercegovine od ove dejtonske, jer bi svaka gora značila kraj Bosne i Hercegovine. Na tragu formule od Lisjena Fevra (Lucien Febvre) mogli bi zaključiti da istorijski posmatrano ni jedno društvo nije vječno osuđeno na nužnosti već da svugdje i uvijek postoje mogućnosti.

Edina Bećirević

Dejtonski mirovni sporazum je stvorio sistem koji je u praksi, od 1995. usmjeren na razgradnju države. Za to uzroke treba tražiti i u posljedicama

društva razorenog agresijom i genocidom, međutim, nivo korupcije etničkih elita je praktično ugrađen u ustavni sistem. Ta korupcija dovela je do vladavine najgorih, a politika u Bosni i Hercegovini je postala najunosnije zanimanje. Oni obrazovaniji su na društvenim marginama i sklanjaju se jer se oko političkih tribina okuplja polusvijet. To je karakteristično i za region. Takvi stavovi obrazovanih i uspješnih, naravno, pružaju mogućnost etno-nacionalnim elitama da bez demokratskog nadzora i kontrole rade što god žele. Političke elite ne žele promjene, jer postojeće stanje im dozvoljava da kontroliraju sistem. Neke naznake promjena dali su nedavni lokalni izbori u Sarajevu, ali posljednja dešavanja sa problemima koji su nastupili tokom izbora gradonačelnika u Sarajevu ilustriraju da se stara vlast ne predaje i da je i u ovako tragičnoj situaciji, dok dnevno umiru desetine ljudi u Bosni i Hercegovini, a hiljade bivaju zaražene, važnije energiju trošiti na politička spletkarenja protiv jednog tako časnog kandidata kao što je Bogić Bogičević i rušiti „čtvorku“, nego se baviti posljedicama pandemije. Stare politike su žilave i bore se do posljednjeg daha. Zato su nam potrebni novi ljudi, sa novom energijom. Ali kako god nam trebaju novi ljudi u političkoj sferi, potrebno je da se angažuju i novi, mlađi intelektualci. Predratne generacije se vrte oko recikliranja starih paradigmi i vrijeme nas je pregazilo. Nadam se da će smjenom generacija doći i do novih ideja i inicijativa. Pri tom naravno, ne mislim na ove postojeće „nove političke snage“, kao što je Draško Stanivuković, novi mladi gradonačelnik Banje Luke. Tek što je preuzeo mandat požurio je da izjavi da „u Srebrenici nije počinjen genocid“ i „da će Banja Luka ponovo biti ćirilčna“. Dakle, ne trebaju nam mladi političari sa starim političkim ideologijama koji su odgajani na etnonacionalističkoj matrici. Potrebna je jednostavno kolektivna/generacijska promjena možda sa mladim ljudima iz Bosne i Hercegovine sa kosmopolitskim vizijama, koji bi se udružili sa onima koji su se školovali u uređenijim društvima i demokracijama. Takva promjena bi suštinski mogla promijeniti političku paradigmu.

Dejan Jović

Time što je nametnuo ustav izvana i imenovao visokog predstavnika kao kontrolora izvršavanja ustava i zakona, Dejtonski je sporazum desubjektivirao građane Bosne i Hercegovine te je ograničio njihovu unutarnju suverenost. Čak i kad bi htjeli, oni sami ne bi mogli promijeniti glavne okolnosti koje određuju politiku i društvo u Bosni i Hercegovini. To je napravljeno stoga što su u onom kratkom momentu demokracije, 1992. kada su na referendumu o nezavisnosti odlučivali o pitanju državnosti, građani Bosne i Hercegovine pokazali da ne mogu pomiriti demokraciju i mir, nego su

demokratskim odlukama narušili ne samo načelo konsenzusa između tri naroda nego su narušili i stabilnost i mir Bosne i Hercegovine. Premda su to napravili tek na poziv vanjskih aktera – u tom slučaju Evropske unije, odnosno Badinterove komisije koja je sve jugoslavenske republike pozvala da održe referendume o nezavisnosti kako bi se nedvojbeno utvrdila narodna volja – međunarodna je zajednica taj događaj uzela kao dokaz da je bolje da se o Bosni i Hercegovini odlučuje izvan nje, pa čak i bez izabраниh predstavnika naroda, nego da se rizikuje novi rat. I Dejtonski je sporazum bio moguć tek nakon isključivanja Radovana Karadžića iz pregovora, te nakon što su međunarodni akteri odlučili da kao predstavnika Srba i Hrvata iz BiH tretiraju Srbiju i Hrvatsku. Nitko nije tražio da se na referendumu potvrdi Dejtonski sporazum, tako da taj sporazum nema neposredni narodni legitimitet. S obzirom na to da je struktura zadana izvana, logično je da domaći akteri, intelektualci, političari i drugi i danas smatraju da njihova riječ i djelo nisu važni, da ništa ne mogu izmijeniti. Odatle apatija i odustajanje – ona je logična i sistemski proizvedena reakcija na desubjektiviranje, koje je provedeno namjerno kako bi se spriječio rizik novog sukoba.

Tu dolazimo do zadnjeg elementa zašto domaće snage nemaju, niti pokušavaju imati, veću ulogu u predlaganju i promoviranju, organiziranju i zagovaranju promjena. Čini mi se da je to i zbog toga što je u Bosni i Hercegovini, nakon rata iz devedesetih, kod pristojnog svijeta – npr. ozbiljnih akademskih ličnosti ili aktivista građanskog društva i sl. – s razlogom povećan osjećaj odgovornosti za mir, pa se izbjegavaju „teške teme“ koje mogu uzrujati druge. Kod pristojnog svijeta, koji bi najviše mogao doprinijeti promjenama, stvorena je situacija *političke korektnosti* koja podrazumijeva izbjegavanje svih, pa i intelektualnih, provokacija kako se ne bi uznemirila teško uspostavljena stabilnost. Rješenje je, međutim, u tome da ozbiljni ljudi, kojih u Bosni i Hercegovini i njenoj intelektualnoj sceni ima sasvim dovoljno, pri čemu posebno ohrabruje da ih ima i u mladoj generaciji, otvoreno razgovaraju o alternativama, ali da to započnu u zatvorenom krugu, daleko od ušiju javnosti koja nije dobar saveznik ako se doista želi govoriti iskreno i izaći izvan okvira postojećeg.

Dušan Janjić

Strani „umešači“ i akteri mogu značajno doprinijeti deblokiranju razvoja BiH, ali ne i ukoliko se ne stvore relevantni domaći politički, ekonomski i društveni akteri koji su spremni da promene sadašnji *status quo* i da podrže promenu. Naravno, takvi potencijali postoje, a vidljivi su akteri promena. Posebno je to vidljivo u Republici Srpskoj koja se nalazi u fazi svojevrstne tranzicije odnosno okončavanja „ere Dodik“. Zbog toga je na dnevnom redu

stvaranje unutrašnjih koalicija i usaglašavnje ovih sa politikama inostranih aktera i to pre svega na interesima održivog ekonomskog i demokratskog razvoja i na interesima bezbednosti i zaokruživanja EU i NATO na Balkanu. Izuzetno važno je da se promene odvijaju u okviru unutrašnjeg dijaloga i ravnopravnih izbornih uslova. U suprotnom, socijalno i političko nezadovoljstvo, širom BiH, moglo bi da izmakne kontroli institucija i da BiH uvede u fazu neizvesnosti. Svest o ovom „momentum“ postoji u redovima nove administracije u Vašingtonu. Sada je red na EU da usaglasi svoje politike sa ovom administracijom.

5. Kako vidite ulogu Srbije i Hrvatske u smirivanju/podgrevanju unutrašnjih političkih tenzija u Bosni i Hercegovini? Da li se njihov angažman u BiH značajnije menjao u odnosu na to da li su na vlasti u Beogradu i Zagrebu bile desne ili (nominalno) socijaldemokratske vlade?

Vedran Džihić

Nažalost, i iz Zagreba i iz Beograda imamo kontinuitet politika koje dižu političke tenzije i instrumentaliziraju BiH za vlastite političke potrebe. Bilo je doduše nekoliko momenata kada su barem pojedini politički akteri kao, recimo, Stipe Mesić ili dvojac Josipović-Tadić pokušavali da uvedu neki novi narativ oko BiH, ali nisu bili dugog daha. U suštini većinski politički Zagreb i Beograd još uvijek imaju polu-kolonijalni odnos prema BiH.

Što se tiče Srbije mi već duže vrijeme imamo maltene jednog čovjeka koji bukvalno, tako barem izgleda, nasamo kroji sve moguće politike u svojoj glavi. Vučić se zaklinje u dejtonski Ustav, ali meni se čini da je zaklinjanje u Dejtonski sporazum retorička klopka iza koje stoji direktna želja da svi Srbi, ali doslovce svi, da li preko Drine ili ne, imaju jednog vođu, stožerskog nacionalnog vođu, a to može biti, tako misli Vučić, samo on. U tu svrhu oficijalnoj Srbiji je važno da je RS blizu, da je Dodik na svim važnijim skupovima tu pored predsjednika Srbije, da se šalje poruka zajedništva Srba. Pošto se politička logika Aleksandra Vučića sastoji od upravljanja statusom quo, što dobro vidimo na primjeru Kosova, ta logika je slična i u BiH. *Status quo*, nedovršenost nekog procesa, uvijek ostavljaju veću mogućnost manipulacije i instrumentaliziranja nego finalna rješenja. Da je Vučić zaista htjeo da se ogradi od Dodikovog retoričkog kvazi-separatizma, to bi davno učinio.

Trenutačna politika HDZ Hrvatske je, također, direktno fokusirana na servisiranje njihovog političkog klona i klijenta, HDZ BiH i Dragana Čovića. HDZ BiH se odavno pokazao kao snaga koja u paralelnoj utrci s etnopolitičkim poduzetnicima druge dvije većinske stranke bošnjackog i

srpskog naroda, s SDA i SNSD-om, brani disfunkcionalnu logiku Dejtona da bi zaštitili vlastitu vlast u dijelovima BiH gdje većinski žive Hrvati. De facto, HDZ BiH i dalje sanja nedosanjani san o Herceg-Bosni, a to u datom momentu znači da zajedno sa Zagrebom i tamošnjim HDZ-om, radi na daljnjoj etnoteritorijalizaciji BiH. Zagreb se u BiH zalaže za etnički princip, insistira na „ravnopravnosti konstitutivnih naroda“, a direktno negira i urušava ravnopravnost građana kao suštinski princip EU, dakle, nominalno i samog Zagreba. Žalosno je da se i predsjednik Milanović, koji je socijaldemokrata, u nekim stavovima prema BiH gotovo pretvorio u desničarskog političara. Milanović, također, ne odstupa od ustaljenih „standarda“ hrvatske politike prema BiH koja je već dugo na snazi i koja kao po automatizmu potencira etničko pitanje u BiH, a zapostavlja građansko.

Stvar je prilično jednostavna, ili jednostavno komplikovana – s ovakvom politikom Beograda i Zagreba prema BiH nije moguće dobiti građansku i funkcionalnu BiH. Beograd i Zagreb su saučesnici u agoniji Bosne i Hercegovine.

Jasmina Husanović

Tu ulogu vidim negativno i smatram da bi konačno Srbija i Hrvatska trebalo da se okanu uređivanja Bosne i Hercegovine i potkusurivanja istom, ko god bio na vlasti u Beogradu i Zagrebu. Kolonijalni odnos spram Bosne i Hercegovine prisutan je i u konzervativnim, ali i u progresivnim snagama naših istočnih komšija i zapadnih susjeda. Kao neko ko kroz svoj život i rad teži da otjelovi socijalističke, feminističke, antifašističke i antikolonijalne svjetonazore, vidim to posvuda, ali također vidim i učestvujem u prilikama gdje se iskreno saraduje i gradi skupa na principima jednakosti.

Edina Bećirević

I Srbija i Hrvatska imaju veoma značajan, mnogi kažu, odlučujući uticaj na srpske i hrvatske lidere u Bosni i Hercegovini. Iako su odnosi između Srbije i Hrvatske daleko od dobrosusjedskih i na vjerovatno najnižem nivou od okončanja posljednjih ratova na Balkanu, oni i dalje prema Bosni i Hercegovini djeluju kao da je na sceni dogovor Tuđmana i Miloševića iz Karadorđeva. Vodeći srpski i hrvatski lideri u Bosni i Hercegovini su u koaliciji čiji osnovni politički cilj je razgraditi državu Bosnu i Hercegovinu kroz daljnu etničku teritorijalizaciju države i stvaranje trećeg, hrvatskog entiteta. U nekim prošlim periodima mogli smo prepoznati razliku između desnih i kako kažete, nominalno socijaldemokratskih vlada u odnosima prema Bosni i Hercegovini, posebno kad je Hrvatska u pitanju. Uvijek su

mi pored analiza retorika i politika vladajućih elita relevantniji intervjui sa „terena“. Jedan Bošnjak iz Čapljine nedavno je izjavio kako se sa nostalgijom prisjeća tolerantne međunacionalne atmosfere u svom gradu u periodu kad je Stipe Mesić bio predsjednik Hrvatske. Dakle, ta se razlika između desnih i lijevih odavno izgubila, što govori i o tragičnom političkom stanju u regionu, a to se u posljednje vrijeme najjasnije može ilustrirati izjavama Zorana Milanovića o Bosni i Hercegovini koje su jasan govor mržnje.

Slavo Kukić

Nema dvojbi da je BiH sa svojim susjedima, Hrvatskom i Srbijom posebice, vezana po principu spojenih posuda. Htjeli ili ne, dominantnim narodima u Srbiji i Hrvatskoj pripadaju i dva od tri konstitutivna naroda u BiH – bosanskohercegovački Srbi i Hrvati. S druge strane, desetljeća zajedničkog života našim generacijama su ostavile različite vrste umreženosti ovog dijela svijeta – od prometnih i gospodarskih do rodbinskih i obiteljskih.

Sve to skupa, dakako, ove zemlje upućuje jedne na druge, i talasanje u jednoj se neumitno, na različite načine doduše, manjim ili većim intenzitetom osjeća i u drugoj. Onima, međutim, koji su personifikacije danas dominantnih političkih ideologija, ili taj detalj nije dovoljno osviješten ili im u odnosu na njihove ideološke konstrukcije ništa specijalno ne znači.

Ako se, još konkretnije, promatra vrijeme od okončanja rata u BiH, ambicije prema toj zemlji su, kad manje kad više naglašeno, immanentne i Beogradu i Zagrebu. Ako bi se kakav izuzetak i htio praviti, moglo bi se to činiti u odnosu na Hrvatsku u vrijeme predsjednikovanja Stjepana Mesića, a i inače u godinama pred prijem zapadnih susjeda u punopravno članstvo EU. Dojam je, međutim, da su kočnice prema ekstremnoj desnici popustile bukvalno slijedeći dan nakon ulaska u EU, a to je značilo i reinkarnaciju ambicija prema BiH koje su bile naglašene i u vrijeme Tuđmana i u nešto daljoj prošlosti. Danas je hrvatska politika prema BiH ponovo na tragu one iz devedesetih, sada, istina, u nešto umivenijoj formi – u formi zahtjeva za ravnopravnost bh. Hrvata s druga dva naroda, u formi zahtjeva za izmjenama Ustava i Izbornog zakona posebice. No, kad se te zahtjeve demaskira, na površini ostaje ambicija koju se moglo svjedočiti i prije tridesetak godina.

Srbija, nažalost, nije imala nikakvih prekida u svojoj politici prema BiH. Sve što se u tom odnosu moglo svjedočiti u vrijeme Slobodana Miloševića na djelu je, i to u ni malo razblaženoj varijanti, i danas. Uostalom, sve što, i to bukvalno svakodnevno, čini aktualni predsjednik Srbije, i svi koji ga okružuju dakako, tako neskriveno svjedoče o ambiciji ponovnog aktiviranja velikosrpskog projekta. I to se ne odnosi samo na BiH, iako se u BiH relativno najprepoznatljivije ustoličilo.

Doduše, amnestirati se ne smije ni bosanskohercegovačke politike, one koje bi najradije podigle kineske zidove prema svojim susjedima pije svega. Jer, one stimuliraju i oponentne politike unutar BiH i velikodržavne projekte koji ovu zemlju okružuju. A račun se, kao i inače u povijesti, ispostavlja malom čovjeku.

Danijela Majstorović

Sve su to desne vlade, nešto manji zaokret ulijevo vidim na primjeru Radničke fronte koja radi odličan posao i govori jednim jezikom koji ljudi razumiju. U Srbiji poznajem mnogo izdiferenciranih ljevičara i ljevičarki, ali takve nekakve stranke nema, čim nema organizacije, nema ni političke borbe širih razmjera, ega dominiraju i sve se raspada. Trebala bi nam snaga jugoslovenskog komunističkog pokreta, ali i istorijski trenutak. Možda je on za nas zanavijek izgubljen, ali ga možda bude za neku drugu djecu.

Dušan Janjić

Beograd i Zagreb aktivno podržavaju snage i politike koje se zalažu za održavanje sadašnjeg stanja i unutrašnje etno-nacionalističke politike. Osnovni razlog za to je da su u ovim državama na vlasti stranke i elite koje su nastale kroz ratove i etničke sukobe na prostoru bivše Jugoslavije i BiH. Od značaja je i interes ovih vlada da ostanu važni akteri u „nezavršenom“ poslu kakav je BiH. Opređeljivanje politike Zagreba i Beograda prema BiH dodatno usložnjava povezanost (članstvo) Hrvatske za evroatlantske institucije kao i činjenica da vlasti Srbije pored zagovaranja članstva u EU isključuju članstvo u NATO, a svoju budućnost traže u maglovitim predelima nastajuće Evroazije ili u finasijskom i inom povezivanju sa Kinom.

Dejan Jović

Ulogu Srbije i Hrvatske u Bosni i Hercegovini vidim kao uglavnom problematičnu, ali i uglavnom neizbježnu. Problematičnu zato što obje polaze od ideje o *etničkim nacijama* u Bosni i Hercegovini, kao i zato što svoje vanjske politike prema BiH vode ne toliko u skladu sa svojim državnim interesima nego u skladu s etnonacionalnim „interesima“ koje često formuliraju i diktiraju Srbi iz Republike Srpske i Hrvati iz Bosne i Hercegovine. Recimo, uvjeren sam da je u najboljem interesu Srbije da se poboljšaju odnosi muslimanskog i pravoslavnog stanovništva na cijelom Zapadnom Balkanu, jer time Srbija zatvara dugotrajne sukobe i uz suradnju sa Sarajevom postiže strategijsku prednost u odnosu na Hrvatsku u Bosni i Hercegovini. Interesi Banje Luke su, međutim, vjerojatno drukčiji, kao što su im i gledanja na

Rusiju i Zapad nešto drukčija od gledanja Beograda. Dakle, pitanje je – je li bliskost s Republikom Srpskom uvijek u interesu Beograda. Ali, sve dok *etnopolitika* ima prednost u odnosu na *državne interese*, Beograd će preferirati jedinstvo sa Banjom Lukom, čak i kad to stvara određene rizike za samu Srbiju. Tako je bilo i u 1990-ima, kad se Srbija našla u poziciji taoca politike Srba iz Republike Srpske Krajine i Republike Srpske – što je skupo platila, bez obzira na to što se htjela od njih odvojiti nakon što je vidjela posljedice etnonacionalističkih iluzija. Ali, bilo je kasno. Politika koja ne gleda na drugi i treći korak, nego samo na prvi, vodi najčešće u ambis.

Hrvatska politika prema BiH je danas, kad je ministar vanjskih poslova Gordan Grlić-Radman, politika HDZ-a Bosne i Hercegovine, a to znači da više vodi računa o interesima te partije u BiH nego o interesima same Hrvatske. Meni se dugo činilo da od svih vanjskih politika Hrvatska ima jedino politiku prema Bosni i Hercegovini, a druge teme je uopće ne zanimaju ili je zanimaju vrlo malo. Međutim, ima pravo i moj kolega i prijatelj Božo Kovačević, koji je na prvoj konferenciji u okviru novopokrenutog Foruma za vanjsku politiku, rekao da Hrvatska, zapravo, uopće nema politiku prema Bosni i Hercegovini, nego slijedi politiku HDZ BiH. U toj politici – koja je po svom karakteru tuđmanistička – ima i elemenata orijentalizma i patroniziranja, posebno otkako je Hrvatska članica Europske unije, pa svoju politiku provodi koristeći ideju o „europeizaciji“ Bosne i Hercegovine. To se patroniziranje vidi kroz uporne inicijative hrvatskih euro-parlamentaraca, koji – bez obzira dolaze li se ljevice ili desnice – nastoje postaviti Bosni i Hercegovini dodatne uvjete za napredovanje prema EU, a ti uvjeti su u vezi sa unutarnjepolitičkim pitanjima, kao što je izborni zakon i federalizacija zemlje.

Priredili:

Filip Balunović i Milivoj Bešlin

